

KIRGIZİSTAN’ DA POLİTİK TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNDE EĞİTİM KURUMUNUN FONKSİYONU –MANAS’IN YEDİ ÖĞÜDÜ-

Function of Educational Institution in Kyrgyzstan in the Process of Political Socialization-Seven Advice of Manas-

Функции образовательных объединений в процессе политической социализации –семь наставлений Манаса-

Hayati BEŞİRLİ*

Ali ÜNAL**

Gazi Türkiyat, Güz 2015/17: 1-12

Öz: Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra milli kimliğini inşa sürecinde politikalar oluştur-maya çalışmaktadır. Politikaların belirlendiği alanlardan birini de eğitim oluşturmaktadır. Bu alanda önemli sorunlar görülmektedir. Türkiistan’da, 1917 Ekim Devriminden sonra oluşan sosyalist sistem varlığını sürdürmek ve “homosovyeticus” (sovyet insan tipi) oluşturmak için eğitim alanında önemli yatırımlar yapmıştır. 1940'lara kadar süren kolektifleştirme ve konar geçercilerin iskânı siyaseti ile şekillenen eğitim faaliyetleri bu kimliğin oluşmasında ve pekişmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu kapsamda Kırgızistan’da eğitimin yaygınlaşması ve belirli bir program esasında şekillenmesinin 1940’lı yıllardan sonra gerçekleştiğini belirtebiliriz. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kırgızistan’ın eğitim politikalarını oluşturmak için önemli çabalar harcadığı görülmektedir. Bu dönemde, Kırgız milli epik kahramanı Manas’ın ideolojik bir nesne ola-rak sunulduğu görülmektedir. Kırgız toplumu için Manas rol-model olarak geliştirilmektedir. Ma-nas’ın yedi öğüdünün icadı ve okutulması zorunlu olan “Manastanu” derslerinin konulması bunun bir yansımasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, kimlik, politik sosyalizasyon, Manas, Manastanuu

Abstract: After independence, in the process of the national identity building Kyrgyzstan has tried to form policies. Education is one of these policy areas. There are many problems in this particular area. In Turkestan, after the 1917 October Revolution, due to carry on its existence, socialist system made important amount of investment in education in order to form “homosovyeticus” (a Soviet human ty-pe). The education activities that are shaped by the policies of collectivization and settlement of no-madic tribes are very effective on forming and strengthening of this identity for the period up to 1940. In this context, we can state that the spread of education and formation of it according to a spe-cific program occurred in Kyrgyzstan after 1940’s. It is seen that after the dissolution of Soviet Un-ion, Kyrgyzstan has shown significant attempt to form education policy. In this phrase, Manas who is the national epic hero for Kyrgyz society is presented as an object of ideology. Manas is formulated as a role-model for Kyrgyz society. The invention of seven advice of Manas and introduction of Manasta-nuu into the Kyrgyz education system as a must course is a reflection of this policy.

Keywords: Kyrgyzstan, identity, political socialization, Manas, Manastanuu

Аннотация: Кыргызстан после приобретения независимости пытается создать политику в процессе создания национальной идентичности. Образование составляет одну из областей данной политики. Имеются важные проблемы в данной области. Советская система

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bişkek/KIRGIZİSTAN. hbesirli@gazi.edu.tr Gönderim Tarihi: 23.02.2015. Kabul Tarihi: 19.10.2015.

** Arş. Gör., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bişkek/KIRGIZİSTAN.

образованная в Туркестане после Октябрьской революции сделала значительные инвестиции в образовании для того чтобы продолжить свое существование и образовать тип "homosovieticus" (Советский человеческий тип). Из этого можно сказать что распространение и формирование образования по определенной программе в Кыргызстане началась после 1940-х годов. Кыргызстан, после распада Советского союза т.е. начиная с 1991 года уделяет значительные усилия по созданию своей образовательной политики. В течение этого периода, Кыргызский национальный эпический герой Манас используется в качестве идеологического объекта. Манас разрабатывается в качестве ролевой модели для Кыргызского общества. Образование семи советов Манаса и введение обязательного курса "манастануу" является отражением этого шага.

Ключевые слова: Кыргызстан, идентичность, политическая социализация, Манас, Манастануу

Giriş

Bağımsızlığını kazanan yeni Kırgız devletinin, Kırgız kimliğini inşa sürecine yönelik ortaya koyduğu politikalar oldukça önemlidir. Bu dönemde sosyalizasyon ajanı olarak okullar ortaya çıkmaktadır. Buna daha geniş anlamda eğitim sistemi de denilebilir. Burada okul tipi, okullardaki öğrenci popülasyonunun etnik esasta kompozisyonu, eğitim alanında veya okullarda karar alma mekanizmaları, formal program, gizil ders programı, öğretmenler, ders kitapları ve program dışı aktiviteler önem kazanmaktadır (Dekker 1991: 33).

Bu kapsamda uygulanan eğitim programı ile bireyin toplum içindeki konumu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çocuğa siyasal olarak toplumun beklediği beden, fikir ve ahlakla ilgili belli halleri aşılacak ve çocukta belirli davranışları geliştirmek amaçlanmaktadır. Fert dünyaya geldiği zaman sosyal olmayan bir varlıktır. Toplumun bireyler üzerine uyguladığı bu politik sosyalleştirme sürecinde eğitim önemli bir araç hâline gelmektedir. Eğitimin politik sosyalizasyon sürecinde gördüğü işlev ile okul, toplumsal düzenin bir simulasyonu işlevini görmektedir. Öğretmenler, ders kitapları, yardımcı kitaplar, ders içi ve dışı aktiviteler ile okuldaki düzen ne kadar başarılı olursa, bunun okul sonrası yaşama yansımalarının da o kadar başarılı olacağı düşünülmektedir. Bu süreçte okulda istendik davranışların kazandırılması için araçsallaştırılmaktadır (Bilhan 1996: 70-177; Beşirli 2013: 127-135).

Aile ve aile içindeki tutumların genç bireylerin ülkeye sadakatine sağlanmasına yardım ettiğini varsayarsak, okul uyguladığı müfredat, aktardığı bilgi ile önceki bağlılıkların pekiştirilmesini sağlayan temel kurumdur. Kurallara ve otoriteye uyma ilkokuldaki yurttaşlık eğitiminin temelini teşkil eder. Öğretmenler okul yönetmeliklerine, yasalara ve otoriteye uyma konusunda etkili bir araç olarak fonksiyon görmektedir. Okullarda verilen yurttaşlık eğitimi ile çocuk şehir, devlet ya da ulus-devlet hakkında bir şey öğretmekle kalmaz aynı zamanda bu genç birey okulun koyduğu standartlara uyarak tutumlarının gelişimini sağlar (Hess ve Torney 1970: 75).

BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ EĞİTİMİN DURUMU

19. yüzyılın sonu, Türkistan'da büyük değişikliklerin meydana geldiği bir dönem olmuştur. Asırlardır sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan durağan bir sürecin içinde olan Türkistan Türkleri, Rus işgali ile birlikte kendilerini büyük bir değişimin içinde bulmuşlar; bu değişim süreci hayatın hemen her alanında kendisini göstermiştir. Ancak, yerli ahalinin sahip olduğu dini kurumlar bünyesindeki eğitim kurumları olan mektep ve medreselerde bu değişim çok az düzeyde hissedilmiştir. Bu dönemde Türkistan'ın bütün şehirlerinde, *kışlaklarında* (köylerinde) yaygın bir mektep ağı bulunuyordu. Konağöçer Türklerde, yani Kazak ve Kırgızlarda ise durum Özbek ve Taciklere göre biraz farklı idi. Hayat tarzından dolayı daimi mektebin olması güçtü. Bazı boyların kendileri ile beraber göçen mollaları vardı. Bazı Kazak beyleri ise kendi çadırının avlusunda özel hoca tutarak ders verdiriyordu. Ama bozkır halklarında mektep ağı yerleşiklerde olduğu kadar yaygın değildi. Mektepler devlet kurumları değildiler. Dolayısıyla mektepler hayırseverlerin bağışları ile yaşıyordu. Bazen de ahali bir araya gelerek mektebin masraflarına ortak oluyordu. Vakıflar genelde medreselere yönelik olmalarına rağmen, bazı mekteplerin de vakıflardan yararlandıkları bilinmektedir. Ayrıca mektebin vakfı olmasa bile, genelde mektep hocası olan kişi aynı zamanda cami imamı olduğu ve camilerin çoğunlukla vakıfları olduğu için, mollalar da cami vakfından istifade ediyordu.

19. yüzyılın ortalarında Türkistan'ın bütün bölgelerindeki mektepler aynı seviyede değildi. Verilen eğitim farklılaşmakta idi. Medreselerin durumu ise mekteplerden farklı olarak geleneğin izlerini taşımakta ve daha iyi koşullar sergilemektedir. 19. yüzyılda Türkistan, Müslüman dünyasının en geri kalmış bölgelerinden birisiydi. Fakat buna rağmen özellikle Buhara ve Semerkand medreseleri dini eğitim alanında eski ünlerini koruyorlar ve sadece Türkistan bölgesinden değil, aynı zamanda İdil-Ural bölgesinden bile öğrenci çekmeye devam ediyorlardı. Bu eğitim müesseseleri eski ihtisamlı günlerinden çok uzaktılar, çağın gerisinde kalmış olan bu kurumlarda neredeyse bütün dünyevi bilimler müfredat programından çıkarılmıştı (Somuncuoğlu 2007: 105-134).

Ekim 1917 Devrimine kadar Kırgızistan'da temel olarak eski düzen mektepler yer alır ve çocukların eğitimi Müslüman dini esaslarına göre belirlenir. Türkistan Genel Valiliğinin 1907'deki malumatlarına göre Pişpek ve civarında 14, Prjevalsk (Karakol) ve civarında 11, Müslümanlığın etkin olduğu Kırgızistan'ın güney bölgesinde ise 169 mektep mevcuttur. Kırgızistan'ın Çarlık Rusya'nın hâkimiyetine girmesinin akabinde bölgeye Rus göçmenlerinin gelmesiyle halk mektepleri ortaya çıkmaya başlamış, Kırgızistan'da ilk Rus mektebi 1874 yılında Karakol'da açılmıştır. Bu kapsamda daha sonra 1876'da Oş'ta, 1879'da Pişpek'te, 1980'de Tokmok'ta, 1982'de Karabalta ve Sokuluk'ta mektepler açılmıştır. Bunun yanı sıra, 1880'li yılların ortalarında Kırgızistan'da kilise okulları oluşturulmuştur. Bunların sayısı kısa süre içinde 23'e ulaşmıştır.

1914 yılları başında Rus tüzem okulları ortaya çıkmış, bu bağlamda Talas, Pişpek, Tokmok, Aleksandrovka, Sokuluk, Tınay, Prjevalsk, Narın, Atbaşı, Sazanovka, Pokrovka, Ketmen Töbө ve Oş'ta Rus tüzem okulları açılmıştır. Açılan tüzem mektepleri arasında sadece Kırgız okulları mevcut değildir. 15 Rus Tüzem mektebinin 10'u Kırgız, 3'ü Dungan, 2'si Tatar çocukları için ithaf edilmiştir. Bunların 7'si yatılıdır. 1914'te Tokmok ve Prjevalsk'te özel Rus Tüzem kızlar mektebi açılır. Burada 42 kız eğitim alır. Rus Tüzem mektepleri yerli gençlere Rusça öğretir ve yerli zümreyi Rus kültürüyle tanıştırır. 1914'e kadar Kırgızistan'da bulunan 107 Rus mektebinde eğitim gören 7041 öğrencinin 574'ünü Kırgızlar oluşturmuştur (Konnikova 1983: 268).

Kırgızistan'da mekteplerin açılmasını ve genel anlamda eğitim düzeyini etkileyen temel unsur konargöçer yaşam tarzının bırakılması olmuştur. Ekim devrimine kadar Kırgız halkı ve ekonomik yaşantısı konargöçer hayat tarzı temelinde gelişir. Devrime kadarki süreçte %90'ı konargöçer olarak hayat süren Kırgız toplumunda yerleşik yaşama geçiş süreci yavaş ilerler. Ekim devriminden sonra toprak ve yaylakların kamulaştırılmaya başlamasıyla yerleşik hayata geçiş de hızlanır. Komünist Partisi ile Sovyet yönetimi yerleşik hayata geçişi sadece halkın ekonomik kültürel durumunu iyileştirmenin ön koşulu olarak görmemekte, ayrıca Sovyet toplum yapısının sağlanmasına imkân sağlayan unsur olarak da telakki etmektedir (Malabayev 1983: 146). 1921-1922 yıllarında yer-su reformunun hayata geçtiği süreçte bazı konargöçerlerin yerleşik hayata geçtiği görülür. Bu dönemde Prjevalsk civarında 22 köy-kışlak, Pişpek civarında 30 köy-kışlak ortaya çıkar. Kolektifleştirmenin başarılı bir şekilde uygulanması ve hayata geçirilmesi için bunların yerleştirilmesi ve iskân edilmesi zaruri görülür. 3 Nisan 1931'de Kırgız Otonom Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserliği Meclisi'nin "Ülkede yaşayan konargöçer ve yarı konargöçer halkın iskân edilmesi" adlı 3 Nisan 1931 tarihli kararı ile yerleştirme-iskâna ilişkin bir takım tedbirler alınır. 1932'de 12 reyonda konargöçerleri kitleler halinde yerleşik hayat geçirme başlar. Konargöçerlerin iskân işleri 1937'e kadar aktif bir şekilde devam eder. 1931-1937 yılları arasında 78 bin konargöçer aile iskân edilir ve bunlar 842 kolhozda birleştirilir. Geri kalan konargöçerlerin iskân edilme süreci 1941'e kadar devam eder. 1931-1941 yılları arasında Kırgızistan'da 98 bin konargöçer yerleşik hale gelir, 300 yeni köy-kışlak teşkil edilir. 1918-1937 yılları arasında 600 bin kişiyi kapsayan 142 bin hane iskân edilir, yerleşik hayata geçirilir (Osmonov 2012: 371-37, Malabayev 1983: 147). Bu yaşam tarzındaki değişikliği eğitim kurumları ve öğrenci sayısına yansımaları aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Kırgızistan'da Yıllara Göre Eğitim Kurumları ve Öğrenci Sayısı Dağılımı			
Eğitim-öğretim yılları	Okul sayısı	Öğrenci sayısı (bin)	Öğretmen sayısı (bin)
1914-15	107	7,0	0,216
1928-29	547	47,5	1,3
1940-41	1698	333,8	11,6
1965-66	2056	628,7	34,7
1975-76	1777	857,7	52,3
1980-81	1728	888,8	57,1

Kaynak: KONNİKOVA, R. A. (1983), "Elge Bilim Berüü", *Kırgız Sovyet Ensiklopediyası*, Frunze: Kırgız Sovyet Ensiklopediyasının Başkı Redaktsiyası, s. 269.

Bu eğitim faaliyetinin yanı sıra, 1917 yılından sonra yeniden biçimlenen politik sistem varlığını sürdürmek, cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmak ve "homosovyeticus" (Sovyet insan tipini) oluşturmak, için eğitim alanında önemli yatırımlar yapmıştır. 1919 yılı başlarında Kırgız okullarının 300'den fazla öğretmeni Verniy (Almatı) öğretmen kursuna katılarak burada hazırlığa tabi tutulur. Kırgızistan'da 7 yıllık okulu bitirme 1934 yılında zorunlu olmuştur. Kız çocukları için ilkokul zorunluluğu ise 1950'lerin başında gerçekleşmiştir (Gömeç 2009: 125).

9-49 yaş arası nüfusun yıllara göre halkın % eğitim durumu						
Yıllar	1897	1926	1939	1959	1970	1979
Erkek	5,0	23,9	84,9	99	98,8	99,9
Kadın	0,8	8,4	74,4	97	99,6	99,8
Toplam	3,1	16,5	79,8	98	99,7	99,8

Kaynak: KONNİKOVA, R. A. (1983), "Elge Bilim Berüü", *Kırgız Sovyet Ensiklopediyası*, Frunze: Kırgız Sovyet Ensiklopediyasının Başkı Redaktsiyası, s. 269.

Sovyet döneminde, homosovyeticusun oluşturulması sürecinde gençlik örgütlenmeleri ön plana çıkartılmış ve okullar yeni ideolojinin benimsetilmesinde esas araçlar olmuştur. Bu kapsamda 2-3. sınıf öğrencilerinin oluşturduğu *oktyabryat*, 4-7. sınıflardaki çocukların örgütlenmesi olarak *pioner*, 8 sınıf-28 yaş arası gençlik örgütlenmesi olarak *komsomol* teşkilatları kurulmuştur. Bu teşkilatlar genç bireyleri komünist olmaya hazırlamışlardır.

Komsomol, gençlerin siyasi vatandaşlık karakterini şekillendirmeyi amaç edinen, özel amaçlı bir örgütlenmedir. Kendi içinde ilerici gençleri birleştirerek Komünist Parti başkanlığı ile ortak çalışma yürütür. Komünist Parti'nin aktif yardımcısı, gönüllü ve faal insan kaynağı olarak kabul edilir. Leninist Komünist Gençlik Birliği'nin her bir ferdi, komünizmin kuruluşundaki etik prensiplerin korunması, komünizmin maddi ve teknik üssünün temini için çalışır. Kırgızistan'da ilk komsomol zümreler 1919'da

örgütlenme başlamıştır. Bunlar ülkenin genelindeki büyük şehirler olmak üzere özellikle kömür ocaklarının yoğun olduğu yerlerde oluşmuştur. 1920 yılı başında komsomol örgütleri Aksu, Kamışanovka, Uspenskiy, Privokzalno-Voznesenskiy, Privokzalno-Mihaylovskiy, Baytik, Pavlovskiy, Aytike vs. kışaklarda kuruldu. Pişpek, Oş, Kızık Kıya, Tokmok, Prjevalsk (Karakol), Calal Abad, Sülüktü'deki ilk küçük çaplı komsomol örgütleri yüzlerce komsomoldan oluşur. Bu sayı 1925 yılında 5101 iken 1981'de 517 548'e ulaşmıştır. Mesleklere göre komsomolların dağılımında ise %47,6 ile öğrenciler ana kitleyi oluşturmaktadır (Aytbayev 1983: 186).

Pioner takımının kurulmasına 19 Mayıs 1922'de gerçekleşen Bütün Rusya Komsomol toplantısında karar verilmiştir. 1924 yılında Karakol idaresinin Cırgalang kışlağında ve Pişpek şehrinin 30 numaralı okulunda Kırgızistan Leninist gençliğinin ilk pioner takımı kurulmuştur. 1925'teki Kırgızistan komsomol toplantısında pioner ekibin çoğunlukla yeni metotla çalışan köy okullarında kurulması ve örgütlenmenin daha kararlı şekilde yürütülmesi zaruret olarak görülür. Bir yıl içinde bölgenin bütün mahallerinde pioner takımı kurulur. 1929 yılında ülke genelinde 256 pioner takımında 10 195 pioner yer alır (Ukuyeva 1983: 190).

Bu dönemde örgütlenmeler içinde yer alan öğrencilerin kıyafetleri, rozet, eşarp gibi kıyafeti tamamlayan unsurları ve ders kitapları da politik ideoloji esasında düzenlenmiştir. Ortasında Lenin'in çocukluk resminin olduğu kızıl yıldızlı *oktyabryat* rozetleri, kırmızı boyun bağı, *oktyabryat* olmanın ayrıcalığını vurgulayan flamalar, marşlar önemli politik simgelerdir.

Bu dönemde ders kitaplarında da önemli düzenlemeler yapılmıştır. Sovyetlerde, başlangıçta, eğitim faaliyetleri Sovyetler Birliği Yüksek ve Orta İhtisas Bakanlığı ile Sovyetler Birliği Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. Bu iki bakanlık yetersiz görülmüş olacak ki 1950'lerden itibaren, eğitimin eğitimini yapacak ve stratejiler geliştirecek bir akademiye ihtiyaç duyulmuştur. Yeni eğitim politikalarının üretilmesi ve özellikle çocuk ve genç yaşta olan bireylerin daha etkin bir programdan geçirilmesi için çalışmalar yapmak üzere Pedagojik Bilimler Akademisi kurulmuştur. Merkezde şekillenen ders kitapları, iktidarın üretildiği mekanizma, iktidarı koruyan ve kollayan alanların inşası için uygulanacak politikalar ve nihayet iktidarın hareket alanını meşrulaştırıcı teknikler öne çıkarılarak oluşturulmuştur. Böylece ders kitaplarında, arkadaşlık, yardımlaşma, çalışkanlık, sevgi, dostluk gibi genel insan tabiatına ve ahlakına uygun olayların anlatıldığı parçaların yanında; okulu, sınıfı, doğayı, doğadaki canlıları, doğadaki hayatı (Kolhoz başta olmak üzere) anlatan parçalar da önemli bir yer tutmaktadır. Görünüşte insan ve insana ait özellikler ön plana çıkarılsa da, aslında, bu kitaplarda iktidara ait gizli ve önceden planlanmış mesajlar daha belirgin olarak kendini hissettirmektedir. Bu nedenle kitaplarda, normal parçalar arasına serpiştirilmiş olarak Lenin, Sovyet Ordusu, Vatan (sovyet toprağı), Devrim, Savaş Yıldönümleri ve Mayıs kutlamalarına bol bol yer verilmektedir (Karabulut 2009: 65-96).

BAĞIMSIZLIK SONRASI EĞİTİMİN DURUMU

Kırgız toplumunda eğitim kurumlarının yaygınlaşması, kolektifleştirmeye paralel bir şekilde gerçekleşen yerleşik hayata geçirme politikasının bir yansıması olarak görülmelidir. Bu süreçte Kırgızistan'da eğitim Sovyet ideolojisinin uygulama alanında yer almış ve Kırgız toplumu büyük oranda eğitimini bu sistem içinde gerçekleştirmiştir. Sovyet eğitim sisteminde ortaya konulan değerleri içselleştiren Kırgızlar, bağımsızlık sonrası önemli bir sorun alanıyla karşılaşmışlardır. Bu, ortaya çıkan bağımsız Kırgız Devletinin eğitim politikalarının nasıl şekilleneceği ve hangi değerleri vurgulayacağı sorundur.

Bu kapsamda Manas Destanı önemli bir araç olmuştur. Akayev, Kırgız tarihinin önemli bir destanda kahramanı olan Manasın eğitim aracı olarak sunulması konusunda birçok girişimde bulunmuş, 26-28 Ağustos 1995 tarihinde düzenlenen *Uluslararası Manas Destanı ve Dünya Halklarının Epik Mirasları Sempozyumunda* Manas'ın yedi öğüdünü ortaya atarak genç nesillerin eğitimi için eğitim ve öğretim kurumlarına girmesi ve öğrencilere benimsetilmesine ilişkin bir hayli çalışma yapılmıştır.

Akayev bir konuşmasında; "Biz destana sadece geçmişin değil bugünün de iştirakçisi, halkı birleştirmeye yardımcı, günümüz gençlerinin manevi kuvveti için bir kaynak olarak bakıyoruz. ... Bence Kırgız halkı için Manas'ın anlamı, kutsal İncil'in Hristiyan dünyası, batı medeniyeti için nasıl bir anlamı varsa aynı şekildedir... Kırgızlarda yedi sayısı kutsaldır... Atalarımızın âdetine saygı gösterirsek, Manas'ın yedi nasihatinden bahsettik eğer bunları kalbimizde her zaman saklarsak, Müslümanların beş şartı uyguladığı gibi uygularsak o zaman bizi büyük bir istikbal beklemektedir" demiştir. Aynı konuşmada yedi öğüdü sıralamıştır (Akayev: 1995).

1. Millet ve vatanın bütünlüğü, bir yakadan baş, bir yerden el çıkaran iç birliği,
2. Halk arasında birlik, dostluk ve işbirliği,
3. Milli onur ve vatandaşlık vicdanı,
4. Yorulmaz bir çalışma, yüksek zanaat-eğitim ile güçlü devlete ulaşma,
5. İnsancılık, âlicenap, affedicilik,
6. Tabiat ile tatlı ilişki içinde olma,
7. Kırgız devletini sağlamlaşması ve onun göz bebeği gibi muhafaza, edilmesi (http://tyup.net/publ/kyrgyzstandyn_taryhy/manastyn_zheti_osujaty/5-1-0-899)

İlk dönem Kırgızistan'da milli ideoloji oluşturma dönemi olarak ifade edilebilir. Bu dönemde birbirine benzer, birçok eser yazılmıştır. Maanayev "Milli İdeolojinin Özü Nerede" adlı makalesinde Akayev'in ideolojik yönde ortaya koyduğu "Manas Destanı Esasında 7 Nasihat"ın milli ideoloji oluşturmadaki yerini değerlendirirken

“Manas’ın yedi nasihatine ilişkin ortaya konan fikirler gerçekten çağdaş ve aktüeldir. Bu fikirlerde siyasi, ekonomik, manevi, psikolojik esaslar yansıtılır. Manas destanındaki fikirler her zaman çağdaştır. Bu fikirlerde ebedî ve genel insani düşünceler yer alır. Milli ideolojinin görevini icra etmeye Manas’ın potansiyeli yeterlidir... Maalesef zamanında doğru olduğuna inanılan teorik meselelerin hayata geçirilmesinde pratik temel oluşturulmadığından, mesele sadece kâğıt üzerinde kalmıştır.” tespitiinde bulunmaktadır. Maanayev ortaya konulan bu ideolojinin Kırgızistan’ın ikinci Cumhurbaşkanı Bakiyev tarafından sahiplenilmediğini belirterek bu dönemi, “Maalesef ortaya konan bu mesele de hayata geçirilemedi. Devletin gelecekteki gelişim istikameti, bunun ideolojisi kısa fikirler ile sınırlandırıldığından dolayı ve icraat anlamında ideolojideki sıkıntılar giderilemedi” şeklinde eleştirmiştir (Bakçiyev 2013: 232-234).

Cumhurbaşkanı Atambayev tarafından onaylanan, 27 Ocak 2012 tarihli talimatnameden sonra 2012-2013 eğitim öğretim yılında “Manaşınaslık” (Manastanuu) dersi lise ve dengi okullar ile ön lisans ve lisans düzeyindeki yükseköğretim kurumlarının müfredatına girmiştir. Baygazyev’in Manaşınaslık dersi için hazırlanmış olduğu yedi kitap aynı yıl yayımlanmıştır.

Bu kitaplar;

- 1) Manas Destanı’nda Çocuğu Özgür Eğitime Felsefesi, (Bişkek 2012).
- 2) Manas Destanı: Tarihi Zihniyete, Antimankurt Ruha ve Yurttaşçılığa Göre, (Bişkek 2012).
- 3) Manas’ın Anne-Baba Hakkında Etnopedagojik Öğüdü, (Bişkek 2012).
- 4) Çocuk Manas’ın İnsan Olarak Şekillenmesinde Çalışma Eğitiminin Yeri, (Bişkek 2012).
- 5) Manas Destanında Zanaat-Bilim Eğitimi, (Bişkek 2012).
- 6) Manas Destanında Birlik, Dostluk, Uzlaşma Hakkındaki Büyük Fikirleri-Bugünkü Vatandaşlık Eğitiminin Direği, (Bişkek 2012).
- 7) Ulu Manas-Ulusun Direği, (Bişkek 2012).

Kitaplar, yedi öğüdüün ideolojik işlevinin yerine getirilmesinde önemli bir yere sahip olmuştur (İsakov 1997: 4). 2000 yılında Baygazyev tarafından “Manastanuu” adlı eser basılmıştır. Dokuz bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Manas destanının Kırgız halkının hayatında aldığı tarihi yer ve onun günümüzdeki önemi üzerine şekillenir. İkinci bölümde Manas destanının hikâyesi anlatılırken üçüncü bölümde Manas destanının halk ağzından derlenmesine yer verilir. Dördüncü bölümde büyük destanın ilan edilmesi, beşinci bölümde ise Manas destanının Kırgız ve dünya bilim adamları gözüyle değerlendirilmesi yer alır. Altıncı bölümde Manas destanı hakkında araştırma yapan bilim adamları ve edebi şahsiyetlerden bahsedilir. Yedinci bölümde Manas destanına yönelik ders ve konferanslar, sekizinci bölümde Manas’ın temizleyici

gücüne dair fikirler bulunur. Dokuzuncu olan en son bölümde ise metodolojik bilgilere yer ayrılır. Kitabın önsözünde Manas'ın yedi nasihatine atıfta bulunulur. Manas fikri, Kırgız halkının her bir ferdi ve nesli için birliğin, beraberliğin, uzlaşmanın, zenginliğin, halklar arasındaki dostluğun kutsal bayrağıdır. Halkın başarısı ve müreffeh geleceği, insanlığı, ilerlemesi için hizmet edici vasıtaadır. Ve dahi dünya bilgeliğinin emsalsiz yollarından biridir denir (Baygazyev 2000: 5).

Sovetbek Baygazyev tarafından 2014 yılında kaleme alınan "Manas Destanının Manevi, Ahlaki-Felsefi, Vatansever Ulu Değerleri ve Pedagojik Asıl Kıymetleri" adlı bir diğer eserlerde Manas'ın en kutsal fikri değerinin Atayurt'un bağımsızlığı, özgürlüğü, hürriyet felsefesi olduğu belirtilmiştir. Manas'ın fikirleri gerçekten de günlük değil, ebediyete kadar süregiden milletin eskimez ve yaşlanmaz mülkü olarak görülmüştür. Destanda milletin özgürlüğü, bağımsızlığı, milletin ve yurdun birliği, bütünlüğü diğer halklar ile olan uzlaşısı ve beraberlik yönündeki felsefenin vazgeçilmezliği belirtilmiştir (Baygazyev 2014: 12-24). Yedi öğüte temel teşkil eden Manas, kişisel özellikleri ve sosyal ve siyasal hayata dönük yönü ile değerlendirilmiş ve bu esasta birçok değer tanımlanmıştır. Manas sosyal, manevi, ahlaki, felsefi, pedagojik ve vatansever gibi değerler altında ele alınarak ideolojik yaklaşım ve kalıp içinde incelenmiştir. Manasçılar şiirin peygamberleri; Ala Too (Tanrı Dağı) şiirlerin diyarı olarak ele alınmıştır; Manas'ın değerleri milletin direnci olarak görülmüştür. Ortaya konulan eserlerde Manas, ahlaklı ve imanlı yüce değerleri ile asli Kırgız kıymetlerini ifade eden sözü ve davranışındaki tutarlı bir kişilik olarak ortaya konulmuştur. Milletin muhafazası, devletin sağlamlaşmasını garanti eden, âlicenap, manevi, ahlaki, imanlı ve vatansever değerlere sahip; halk menfaatini gözetken lider olarak sunulmuştur. Burada lider yüce gönüllü; namuslu; merhametli, affedici, halk ile birlikteliği olan, eğitimli; imanlı bir önder olarak vurgulanmıştır.

Bu milli ideoloji oluşturma sürecinde, ortaya konulan eserlerde eğitim sisteminin Manas esasında şekillendirilmesi istenmiştir. Kırgız eğitim sisteminin bir hedefinin olmadığı vurgulanmıştır. Manas destanının öğrenciler ve gençlere ulaştırılması ve destanın manevi, yurtseverlik, ahlak ve iman içeriğini açmak için halkın vatanını, milletini sevmesi ve gençlerin bu yönde eğitilmesi amacıyla yüksekokulların eğitim programına Manastanuu dersinin açılması yönünde Bakan Dosbol Nur Uulu tarafından 2006 yılında kararname yayınlanmıştır. Kararnamede 1) Yüksekokulların sadece Kırgız filolojisi bölümünde değil Edebiyat, Fen ve Teknik Fakültelerin öğrencilerinin yükseköğretim kurumlarının eğitim programlarına 1 Eylül 2006 tarihi itibarıyla 34 saatlik zorunlu Manastanuu dersi girilmesi; 2) Mesleki öğretimin eğitim standartlarına göre Manastanuu dersinin 34 saat olarak zorunlu olması, yeniden üzerinde çalışılarak belirlenen düzene göre onaylanması; 3) Manastanuu dersinin, programı ve ders kitabının bakanlığın oluru ile onaylanması istenmiştir. Nitekim bu kararname ile yükseköğ-

retim kurumlarında Manas zorunlu olarak eğitim-öğretimin bir parçası olmuştur. Bakanlığın bu kararnamesiyle Manastaanuu dersi yükseköğretim kurumlarında okutulmaktadır (Baygaziyeu 2014: 452).

“Bizim eğitim sistemimiz, kanunlarımız, yönetmeliklerimiz yurtsever ve vatansenver değildir. Genel dünya vatandaşlığını okutarak gençleri yetiştiriyoruz desek yanlış olmayız. Kırgızistan kozmopolitizm illetine tutulmuş durumdadır... Günümüz kitlesel kültürünün saldırgan istilalarına ve darbelerine karşı Kırgızların da kendine has milli reflekslerini oluşturması gerekir. Bu bağlamda Kırgızistan da aynı Türkiye, Japonya ve Özbekistan’da olduğu gibi uzun asırlara dayanan tarihî ve millî değerlerine yönelerek bu yönde felsefesini oluşturması hava ve su kadar zaruridir. Bu açıdan bakıldığında Kırgız devletinin temellerinde bulunmakta olan manevi zenginlikleri içermekte olan Manas’ın talim terbiye sürecine dâhil edilmesi çok güncel ve yerinde hamledir.”(Baygaziyeu 2014: 447)

Çocuğa ilişkin eğitim felsefesinde; çocuğu tarih bilincine sahip, antimankurt ruha ve yurtsever yetiştirme fikri vurgulanmıştır. Manas destanında çocuğun özgür yetiştirilmesi istenmekte, çocuğun sahip olması istenen özellikler; birlik ve dostluk içinde yaşama, uzlaşî kültürüne sahip olma, çok dillilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Birçok Kırgız aydını tarafından, Manas’ın yedi nasihatinin bugüne değin kendi vazifesini icra edemediği ifade edilmekte ve bunun en önemli sebebi olarak Akayev’in girişiminin, o gün olduğu gibi bugün de halk tarafından kabul görmemesi olarak belirtilmektedir. Genç kuşakların Manas’a göre talim terbiye edilmesinde eğitim kurumlarından istifade edilse ve Manas’ın benimsetilmesi yönünde bazı tedbirler alınmış olsa da halkın bu durumu layıkıyla kabullenmediği ve benimsemediği ifade edilmiştir. Toplumun gelişmesine olumlu etki yaratacak olmayan yeni topluma karşı gelen, yönetimin gücüyle zorlanan siyasi, ekonomik, sosyal, eğitim ideolojileri de daimi olmayacağı belirtilmiştir (Nazarbayev 2010). Bunun sebebi olarak, Akayev’in halka önerdiği bu konsept ile siyasi faaliyetleri ve ülkede hüküm süren adaletsiz yapının uyumsuzluğundan ileri geldiği belirtilmiştir. Bu kapsamda Akayev’ in söylevi ile yaptıklarının farklı olduğu belirtilmiştir. Diğer bir mesele ise o dönemdeki Kırgızistan halkının Manas’ı layıkıyla kabul edemediği ve buna hazır olmadığıdır (Bakçiyev 2013: 233).

Sonuç olarak;

Türkistan coğrafyasında yer alan Türk halklarının Ruslarla olan ilişkisi uzun mücadelelerle geçmiştir. Bölgede 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus hâkimiyeti kesinleşmiştir. Ekim Devriminden sonra değışin politik yapıya bağlı olarak Rusların coğrafyadaki belirleyiciliği kültürel alanda giderek artmıştır. Kırgızların Sovyetlerin bir unsuru olmasının en önemli sonucu, Rus aydınlarının önderlik yaptığı Rus kültürünün etkisini yoğun olarak hissetmeleri olmuştur. 1927-1942 dönemindeki kolhozlaş-

tırma politikaları, kolektivizasyon, yerleşik hayata geçirme çalışmaları sürecinde birçok Kırgız aydını reaksiyoner, burjuva milliyetçiliği gibi suçlamalar ile öldürülmüşlerdir. Toplumu dönüştürme sürecinde uygulanan eğitim politikaları homosovyeticus oluşturma amacını gütmüştür.

Bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da bir kargaşa yaşamış ve bu kargaşa halen sürmektedir. Dünyaya entegre olmaya çalışan Kırgız devletinin oluşturacağı milli politikalar onun varlığının önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Özellikle milli ideolojinin oluşturulmasında kurucu ata olarak Manas önemli bir yer almaktadır. Kırgız tarihinin kahramanı olan Manas, eğitimin inşa edilmesi sürecinde de önemli bir araca dönüşmüştür. Manas destanından hareketle ortaya konulan yedi öğüt milli eğitim ideolojisinin oluşturulmasında ve gençlerin politik toplumsallaşmasında önemli bir araç olarak sunulmuştur. Ancak, ülkede yaşanan politik hareketler ve bunların ortaya çıkardığı politik kopukluk eğitimde milli bir ideoloji oluşturma sürecini olumsuz etkilemiştir.

KAYNAKÇA

- AKAYEV, Askar (1995), *Manas 1000 Bişkek Bildirileri 26-31 Ağustos 1995*, (Haz. Ogün Atilla Budak), Ankara: Atatürk Kutur Merkezi Yayınları.
- AYTBAYEV, T. S. (1983), "Kırgızstan Lenindik Kommunistik Caştar Soyuzu". *Kırgız Sovet Entsiklopediyası*, Frunze: Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkı Redaktsiyası.
- BAYGAZİYEV, Sovetbek (2000), *Manastaanuu*, Bişkek: El Aralık Meerim Kayırımıduuluk Fondusu.
- BAYGAZİYEV, Sovetbek (2014), *Manas Eposunun Ruhaniy, Adeptik-Filosofiyalık, Patriattuk Uлуу Döölöttörü cana Pedagogikalık Asılınarkarı*, Bişkek.
- BAKÇİYEV, Talantaalı (2013), *Manas cana Sayasat*, Bişkek: Teknik Yayınevi.
- BEŞİRLİ, Hayati (2013), *Gençlik Sosyolojisi, Politik Sosyalleşme ve Gençlik*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- BİLHAN, Saffet (1996), *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- DEKKER, H., R. Meyenberg.(1991) "Political Socialization Theory and Research". *Politics And the Eorpen Younger Generation*, Henk Dekker(Ed.), *European Studies 1*, Oldenburg: biblioteks-und Information systemder, s16-44.
- GÖMEÇ, Saadettin (2009), *Kırgız Türklere Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınları.
- HESS, R., Torney, J. (1970), "The Devolepment of Political Attitudes in Children", (Ed. E.Greenberg), *Political Socialization*, New York: Atherton Pres, s. 64-85.
- İSAKOV, B. (1997), *Manastın Ceti Osuyatı*, Bişkek: Uçkun Yayınevi.
- KARABULUT, Ferhat (2009), "İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları", *Bilig*, S. 50, s. 65-96.
- KONNIKOVA, R. A. (1983), "Elge Bilim Berüü", *Kırgız Sovet Entsiklopediyası*, Frunze: Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkı Redaktsiyası.
- MALABAYEV, C. (1983), "Aylı Çarbasın Kollektivdeştirüü cana Köçmöndüktön Oturuktaşuuga Ötüyü", *Kırgız Sovet Entsiklopediyası*, Frunze: Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkı Redaktsiyası.

NAZARBAYEV, Abdinabi (2010), "İdeologiyası Çok Mamleket Madaniyattu Kulga Aylanat", 15 *Kırgız Gezitter Ayrılı*, Yanvar 2010, http://www.presskg.com/nazar/10/0115_10.htm.

OSMONOV, Ö. C. (2012), *Kırgızstan Tarihi (Bayırkı DoordonAzırkı Mezgilge Çeyin)*, Bişkek: Poligraf-bumresursı.

SOMUNCUOĞLU, Tümen (2007), "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkistan'da Yerli Eğitim Kurumlarının Durumu", *Orta Asya Ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi (OAKA)*, Ankara:USAK Yayınları, C.:2, S.: 3, s. 105-134.

UKUYEVA, B. (1983), "Pioner Uyumu", *Kırgız Sovet Entsiklopediyası*, Frunze: Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkı Redaktsiyası.

http://tyup.net/publ/kyrgyzstandyn_taryhy/manastyn_zheti_osujaty/5-1-0-899